

Katehetsko djelovanje svećenika u Hrvatskoj na temelju udžbenika pastoralne teologije od polovice 19. stoljeća do Drugoga vatikanskog sabora

DANIJEL CRNIĆ*

UDK: 268(497.5)
"18/19" (091)
Izvorni znanstveni rad
Primljeno:
15. rujna 2010.

Sažetak: *Za pretkoncilskoga hrvatskog katoličkog svećenika, promatranoga na temelju pastoralnih udžbenika kojima se služio, nesumnjivo se može ustvrditi da visoko vrjednuje katehetsko poučavanje u opsegu svojega pastoralnog djelovanja. U skladu s pretkoncilskim teološkim individualizmom spasenja, on katehetsko poučavanje definira kao vješto pružanje prilike učenicima da preko nastojanja katehete usvoje sve što je potrebno za spasenje. Poučavanje u vjeri urezano je u habitus pretkoncilskoga svećenika kao njegova pogravitna zadaća koju on shvaća kao trajno nastavljanje Isusove učiteljske službe u Crkvi u vidu svoje posredničke uloge 'alter Christusa'. Prvotni je predmet katehetske pouke za djecu i odrasle Isus Krist, cijeli sadržaj Objave kako je objavljena u Svetomu pismu i predaji, te kako je Crkva predlaže vjerovati. Pravovjernost se pritom želi pod svaku cijenu sačuvati. Svećenik-kateheta bio je svjestan da o kvalitetnoj sustavnoj i metodičkoj katehizaciji ovisi buduća generacija vjernika i plodonosno primanje sakramenata. Svrha katehetskoga poučavanja ne nalazi se samo u obrazovanju, nego i u disponiranju volje katehizanata da čine dobro. Upravo stoga svećenik se smatrao ne samo katehetom, nego i odgojiteljem u vjeri. Da bi to mogao biti, nastojao je osposobljavati se u pedagogiji, didaktici te metodici, obazirući se prilikom katehiziranja na konkretno iskustvo svojih naslovnika. Morao je dobro poznavati i specifičnosti dječjege te zavičajnoga govora, uvodeći ih postupno u razumijevanje religijskoga govora. S obzirom na metodologiju, služio se akromatičkom te heurističkom metodom, a često i njihovom kombinacijom kako bi istine vjere tumačio u pripovijedanju s biblijskom potkom, formulirajući sadržaj u nastavne jedinice, te provjeravajući na kraju sata usvojeno znanje. U svemu tomu kateheta se pokazao kao*

* Mr. sc. Danijel Crnić,
Katolički bogoslovni
fakultet Sveučilišta u
Zagrebu, Vlaška 38, 10001
Zagreb, Hrvatska, crnicd@
theo.kbf.hr

nezamjenjiv u katehetskomu nastavnom procesu, jer je kušao oživljavati nerijetko suhe i beživotne nastavne cjeline neoskolastičkih vjeronaučnih katekizama. U izboru gradiva slijedio je propisane neoskolastičke katekizme, a kasnije i deharbovske katekizme u kojima se gradivo vezivalo uz biblijske pripovijetke, kako bi katehetska poruka djeci bila zanimljiva, jer su pripovijetke ipak davale konkretni oblik apstraktnim dogmatsko-moralnim katekizamskim formulacijama. Školski je vjeronauk bio u svojem planu i programu komplementaran sa župnom katehezom, jer su se obje komponente vjerske pouke služile istim pomagalom – katekizmom. Svećenik-kateheta djecu je i odrasle na župnoj katehezi poučavao i obredoslovnici (liturgici), tumačeći im crkvenu godinu te obrede, a snažan naglasak stavljao je i na sakramentalnu katehezu koja je u svojoj operacionalizaciji bila i dalje pod snažnim utjecajem neoskolastičkoga intelektualizma. Pretkoncilski je svećenik razvijao i euharistijsku katehezu, te priježenidbenu katehezu za zaručnike, a i sam sakrament pomirenja bio je katehetski intoniran u opsegu ispovjednikovih savjeta pokornicima. Individualno dušobrižničko vodstvo također je imalo svoje veoma snažne katehetske naglaske u sklopu individualnoga vodstva obitelji, djece i mladeži, te raznih staleža. Katehizaciju je nastojao dovesti u pastoralni međuodnos s propovijedanjem, odnosno s nedjeljnim i blagdanskim evanđeoskim perikopama. Takvim, za onodobne prilike, komplementarnim katehiziranjem nastojao ih je integrirati u župnu zajednicu.

Ključne riječi: hrvatski pastoralni udžbenici, pretkoncilski svećenik-kateheta, deharbovski neoskolastički katekizmi, pastirsko bogoslovlje.

1. Crkveno-povijesni i društveni kontekst nastanka udžbenika pastoralne teologije u Hrvatskoj od polovice 19. do polovice 20. stoljeća

Nakon što se pastoralna teologija kao zasebna teološka disciplina uvodi u sva teološka učilišta Austro-Ugarske Monarhije, u hrvatskim se zemljama počinje predavati prema udžbeniku Antona Grafa iz 1841. godine. Nedugo zatim na hrvatskim se teološkim učilištima počinje predavati pastoralno bogoslovlje na hrvatskom jeziku, počevši od objavljivanja *Bogoslovja pastirskog* Jerolima Andrića 1862. g.,¹ pa preko *Katoličkog pastirskog bogoslovja* Martina Štiglića iz 1886. g.,² te *Pastirskog bogoslovlja – Svećenička služba* Dragutina Kniewalda iz 1938. g.,³ te *Pastirskog*

¹ Bogoslovlje pastirsko po Jerolimu Andriću stolne crkve Bosansko-Djakovačke i sriemske Kanoniku Bogoslovu, Bogoslovja čudorednog i pastirskog kako također i više gojitbe redovitom i javnom profesoru, - sjemeništa duhovne mladeži Ravnatelj, Mudro' = i bogoslovja Doktoru sastavljeno – kamenotiskom Julija Hühna tiskano u Zagrebu godine 1862. u: *Bogoslovlje pastirsko po Jerolimu Andriću kamenotiskom Julija Hühna tiskano u Zagrebu godine 1862.*, pretsak Teologija u Đakovu, Đakovo, 2004.

² M. ŠTIGLIĆ, *Katoličko pastirsko bogoslovlje*, sv. I., 1886.; sv. II., Zagreb, 1887.

³ D. KNIEWALD, *Pastirsko bogoslovlje, Svećenička služba*, Zagreb, 1938.

bogoslovlja, svezak I., *Dušobrižnik*,⁴ te svezak II., *Izповједник*, 1943. g.,⁵ sve do poslijeratne *Dušobrižnikove orijentacije* u obliku skripta za studente Ivana Škreblina iz 1956. g.⁶ Između Štiglicéva i Kniewaldovih pastoralnih udžbenika praznina se popunjavala hrvatskim prijevodom njemačkoga pastoralnog udžbenika Ignaza Schücha i Amanda Polza *Handbuch der Pastoraltheologie* iz 1914. g. kojega su godine 1917. preveli Bogoljub Strižić i Stjepan Gjanić.⁷ Također se kod nas upotrebljavao slovenski pastoralni udžbenik *Pastoralno bogoslovje*, prvi zvezek, Franca Ušeničnika iz 1918. g.,⁸ te drugi zvezek iz 1920. g.⁹ Ovi su udžbenici nastajali u kontekstu posttridentske teologije koja se i u hrvatskim krajevima suočavala s liberalnim strujanjima, te s postjoezefinističkim nastojanjima da se Crkvu učini odgojiteljicom pokornih podložnika države, a svećenike državnim činovnicima.¹⁰

Papa Leon XIII. (1878.-1903.) tražio je pomirenje crkvene tradicije s modernim idejama kušajući usvojiti dostignuća znanosti, te ih pomiriti s crkvenim naukom. U tom je traženju obnovio skolastičku filozofiju smatrajući da ona može pomoći u rješavanju tadašnjih teoloških i društvenih problema, te očuvati jasnoću i čvrstoću katoličkoga nauka.¹¹ To je razdoblje procvata katoličkih pokreta usmjerenih na obranu vjere i Crkve, te razvijanju socijalnoga angažmana u skladu s enciklikom *Rerum novarum*.¹²

Početkom 20. stoljeća liberalistički svjetonazor počinje snažno utjecati na duhovni korpus Hrvata, na vjerski život puka, obitelj te katoličku tradiciju. Kao odgovor katoličkoga laikata na spomenuti svjetonazorski obrat godine 1900. u Zagrebu je održan Prvi hrvatski katolički sastanak kao prva javna manifestacija katoličkoga laikata u Hrvatskoj. No, uz proklamirana načela vjerske obnove sastanak je ostao bez pastoralne strategije. Nastupom pape Pia X. (1903.-1914.) zaustavljeno je započeto otvaranje Crkve prema svijetu i temeljnim društvenim pitanjima. U strahu pred modernim strujanjima, iako uz nastojanje obnove cjelokupnoga života Crkve, prevladao je konzervativni stav.¹³

⁴ D. KNIEWALD, *Pastirsko bogoslovje*, sv. I., *Dušobrižnik*, Zagreb, 1943.

⁵ D. KNIEWALD, *Pastirsko bogoslovje*, sv. II., *Izповједник*, Zagreb, 1943.

⁶ I. ŠKREBLIN, *Dušobrižnikova orijentacija*, skripta za uporabu slušačima Bogoslovnoga fakulteta u Zagrebu, Zagreb, 1956.

⁷ I. SCHÜCH – A. POLZ, *Handbuch der Pastoraltheologie*, Innsbruck, 1914., hrvatski prijevod: B. Strižić i S. Gjanić, *Pastirsko bogoslovje*, Zagreb, 1917., dalje: I. SCHÜCH, A. POLZ, *Pastirsko bogoslovje*, Zagreb, 1917.

⁸ F. UŠENIČNIK, *Pastoralno bogoslovje*, prvi zvezek, Ljubljana, 1919.

⁹ F. UŠENIČNIK, *Pastoralno bogoslovje*, drugi zvezek, Ljubljana, 1920.

¹⁰ Usp. F. E., HOŠKO, *Negdašnji hrvatski katekizmi*, Salezijanski provincijalat, Zagreb, 1985., str. 133., str. 178.; J. JAKŠIĆ, *Četiri stoljeća hrvatskog katekizma*, Nadbiskupski duhovni stol, Zagreb, 1995., str. 80.; H. JEDIN, *Velika povijest Crkve*, VI/1, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1987., str. 417.

¹¹ Usp. H. JEDIN, *Velika povijest Crkve*, VI/2, str. 400.

¹² Usp. isto, str. 293.

¹³ Usp. isto, str. 445.

Smatrajući kako u katoličkoj obnovi treba krenuti od vjerničke baze, krčki biskup Anton Mahnić organizira *studentski pokret* koji se ubrzo razvija u *Hrvatski katolički pokret* s ciljem poticanja vjerske obnove u vremenu dekristijanizacije hrvatskoga društva. Nakon Prvoga svjetskog rata papa Benedikt XV. (1914.-1922.) želi obnovu Crkve nastaviti karitativnom djelatnošću Crkve, a Pio XI. (1922.-1939.) enciklikom *Ubi arcano Dei* (1922.) pokreće *Katoličku akciju* s ciljem što većega i dubljega sudjelovanja laika u poslanju Crkve. Na razvoj *Hrvatskoga katoličkog pokreta* negativno su utjecale političke prilike i pritisci na Crkvu u Hrvatskoj, koja je ulaskom u Kraljevinu SHS konstantno bivala napadana od strane Srpske pravoslavne crkve, te vlasti u Beogradu. Zatvaralo se i ograničavalo rad katoličkim školama, diskriminiralo se hrvatske vjeroučitelje i učitelje pri zapošljavanju, ometalo se vjeronaučnu nastavu u srednjim školama, zabranjivalo se katoličke školske i izvanškolske organizacije, te se prisiljavalo mladež na stupanje u anticrkvene organizacije.¹⁴ U spletu ovih okolnosti s jedne, te u nedostatku pastoralnih udžbenika s druge strane, nastajali su neki od prije nabrojanih udžbenika koji svi, osim Kniewaldova te Škreblovinih skripta, imaju integriranu katehetiku kao tada još dio pastoralne teologije, zajedno s liturgikom i hodegetikom.

U ovomu radu usredotočit ćemo pozornost na katehetsko djelovanje svećenika kao tada uglavnom jedinoga katehete u navedenom razdoblju, od polovice 19. stoljeća do Drugoga vatikanskog sabora, na temelju spomenutih udžbenika pastoralne teologije u Hrvatskoj.

2. Katehetska situacija u Hrvatskoj u drugoj polovici 19. stoljeća

U hrvatskim zemljama, koje su bile u sastavu Habsburške Monarhije, Crkva se jedina brinula za katehizaciju sve do 1777. godine, kada je na razini Monarhije donesen *Allgemeine Schulordnung fuer die deutschen Normal Haupt und Trivial Schulen in saemmtlichen kaiserl. und koenigl. Erbländern* (Opća školska uredba za njemačke pučke, glavne i trivijalne škole u svim carskim i kraljevskim nasljednim zemljama) koji je katehizaciju Crkve, kao isključive dotadašnje nositeljice, prenio na školu, kojoj se htjelo dati dominantnu ulogu s obzirom na vjerski odgoj.¹⁵ Unatoč ovomu školskom zakonu Crkva u hrvatskom školskom sustavu i dalje zadržava nadzornu ulogu. Kod nas su škole bile konfesionalne, što je i pravno potvrđeno odredbom *Systema scholarum elementarium* iz 1845. godine za Hrvatsku i Ugarsku. Crkvena uprava nad školama, kršćansko poučavanje i odgoj, te kanonsko poslanje i propisivanje vjeronaučnih udžbenika u Hrvatskoj osigurani su konkordatom između Svete Stolice i Habsburške Monarhije iz 1835. godine. Prema *Systema scholarum* biskupima je ostavljeno pravo nadziranja vjeronaučne pouke

¹⁴ Usp. A. PAVLOVIĆ, *Doprinos Ferde Hefflera razvoju kateheze i katehetskog pokreta u Hrvatskoj (1900.-1940)*, Mostar, 1997., str. 32.-33.

¹⁵ Usp. isto, str. 36.

u školama. Dekani su nazirali rad u glavnim (Hauptschule) i trivijalnim (Trivialschule) i o tomu redovito izvještavali ordinarije, a župnici koji su bili katehete vršili su ravnateljsku i nadzorničku službu u seoskim školama. U gradskim su školama katehizirali posebni katehete po dekretu mjesnoga biskupa.¹⁶

Nakon završetka katoličke obnove u duhu Tridentskoga sabora, a uz sve izrazitije uočavanje sekularizacijskih procesa, crkveni odgovor išao je putem obnavljanja skolastičke filozofije i neoskolastičke teologije. Taj zaokret u pristupu snažno je utjecao na katehetsku praksu Crkve koja je do tada bila obilježena biblijsko-povijesnim pristupom. Taj neoskolastički zaokret katehezu je opteretio apstraktnom dogmatskom pojmovnošću prisutnom u deharbeovskim katekizmima koji su od Crkve propisani za hrvatske zemlje.¹⁷ Tim se zaokretom htjelo suzbiti vjersko neznanje kao jedan od uzroka vjerskoga indiferentizma i opadanja vjerskoga života, a ujedno intenzivirati kršćanski odgoj djece i mladeži, te olakšati ucjepljenje u katoličku tradiciju.

Katehetska metodika toga razdoblja u Hrvatskoj slijedila je europsku, gdje su načine prenošenja vjerskih istina određivali vjeronaučni udžbenici, odnosno katekizmi. Sredinom 19. stoljeća kod nas nailazimo na pokušaje prilagodbe vjerske pouke dječjoj dobi i to kod Jerolima Andrića (1807.-1879.) i Stjepana Ilijaševića (1814.-1903.) koji katehetiku znanstveno utemeljuje u području odgojnih znanosti, posebice pedagogije i psihologije, nastojeći dati objektivnu i znanstvenu vrijednost obrazovnom i odgojnom vjerskomu radu u školama. Prema njemu kateheza svoje trajno izvorište pronalazi u Bibliji, liturgiji, crkvenom učiteljstvu te tradiciji.¹⁸ No, ona se itekako mora obazirati i na neposredno čovjekovo iskustvo te na humanističke znanosti.¹⁹ Ilijaševićev doprinos sastoji se u tomu da je osudio intelektualizam

¹⁶ Katehetske prilike toga razdoblja proučio sam u: F. HEFFLER, *Grada za povjesnicu hrvatske kateheze*, Zagreb, 1932., sveska I.

¹⁷ Deharbovi katekizmi rabljeni u Hrvatskoj bili su: *Veliki katolički katekizam*, *Srednji katolički katekizam* te *Mali katolički katekizam*, koji su doživjeli brojna izdanja i prerade. Mali katekizam prvi put tiskan je u Osijeku godine 1861. kao: *Kratki nauk kerstjansko-katoličanski*. Srednji je katekizam prvotisak doživio u Beču 1868. g. pod naslovom: *Katolički katekizam za III. razred pučkih učionah*. Veliki katekizam, tiskan također u Beču 1862. g. s naslovom *Katolički katekizam s kratkom povesticom verozakona od stvorenja sveta do danas za realne učione, preparandije i ine više učevne zavode koji je bio pripremljen za srednje škole*. Usp. F. E. HOŠKO, *Negdašnji hrvatski katekizmi*, str. 131.-141. i str. 176.-184.

¹⁸ Usp. *Obuka malenih ili Katechetika koju za porabu svetjenikah učiteljah roditeljah i svih priateljah mladoga naraštaja sastavi Dr. Stjepan Ilijašević*, profesor bogoslovja u Zagrebu, tiskom narodne tiskarnice Dra. Ljudevita Gaja, 1850., str. 7.-20.

¹⁹ *I tako posle dugoga tumaranja po putu izkustva, učeni ljudi tražiti počese, drugih stalnih i postojanih temeljah, na kojih bi se obćenita i nepomična pravila velevažnog obučavanja malenih, sigurnom rukom osnovati i izvesti mogla. I sbilja dugo iztraživahu nadjoše žilicu, u prirodi duše čovječanske, u zakonih njenoga razvitka, i njene radnje; jer samo ovi zakoni pečat obćenitosti i sigurnosti nose na svojem čelu, i samo neprestanim obzirom na nje, kao takodjer na posebnosti učenikah i na izkustvo, i na isti cilj obučavanja sa sjajnim uspjehom dađe se nebeskimi istinama um prosvětłiti, sèrce oplemeniti i volja izobraziti. I na ovih temeljih i sagrađena je velevažna naša znanost, koju imenom »obuka malenih« pokèrstismo. S. ILIJAŠEVIĆ, *Obuka malenih ili Katechetika...*, str. 21.*

u vjeronaučnoj pouci djece te upozorio na neprimjerenost verbalnoga razlaganja katekizama. Godine 1850. počeo je predavati na Bogoslovnom fakultetu u Zagrebu prema modelu svoje katehetike, ali je, našavši se u nesklonom okruženju i situaciji, zbog svojih stavova, ubrzo prestao djelovati na Bogoslovnom fakultetu, gdje se katehetika zatim predavala po modelu Jana Škode.²⁰ Godine 1877. u bogoslovije i učiteljske škole uvodi se *Kratka katehetika* veoma uglednoga pastoralista Martina Štiglića. Važno je spomenuti kako su već u Kniewaldovo vrijeme, a pod utjecajem Hrvatskoga katehetskog pokreta i laici mogli predavati vjeronauk u školi, dakako uz potrebito znanje i posebno poslanje biskupa. Taj se model pokazao posebno uspješnim u hrvatskim većim gradovima, a i sve više po selima zbog nestašice svećenika. Vjeronauk su mogle predavati i žene, pogotovo redovnice, osobito u ženskim školama. Kniewald svim katehetama, svećenicima i laicima preporučuje, radi napretka katehetike, udruživanje u katehetska društva, te ih potiče na izdavanje katehetskih časopisa i održavanje katehetskih sastanaka i kongresa.²¹

3. Svećenikova zadaća naviještanja i poučavanja

3.1. SVEĆENIK – UČITELJ U VJERI

Prema trostrukom Isusovu nalogu koji čitamo iz (Mt 28, 18-20) pretkoncilski prezbiter polazio je od istine prema kojoj je Krist blago vjere povjerio Crkvi, da ona pod pažnjom i zaštitom Duha Svetoga objavljeni nauk brižno čuva, te vjerno razlaže. Prezbiter je na sebe primjenjivao to poslanje kao zamjениčko vršenje Isusove trodijelne službe prema zamjениčkoj logici *alter Christus*. Među tim trima službama kronološki se kao prva nametala upravo učiteljska služba, čiji je objekt božanska istina, a subjekt svi ljudi, posebice članovi crkvene općine.²² Pravo i dužnost poučavanja evanđelja svećenik je vršio neovisno od bilo koje građanske vlasti. Način vršenja te službe diferenciran je prema različitim vjerskim potrebama onih kojima se objekt te službe želio priopćiti. Dužnost podučavanja shvaćao je kao nastavljanje Isusove učiteljske službe koju je Krist prenio na Crkvu, odnosno na biskupe, a oni na svećenike. Jedna od definicija učiteljske službe svećenika jest: *pastira nastojanje o tome da se istine Isukerstom objavljene župljanom navieste, zaboravljene ponove, razbistre i dokazima potkrepe, odbijajući od stada Kerstova sve što je spasenju protivno*.²³ Nastavljanje te Isusove učiteljske službe pastirsko bogoslovlje opisuje u pastoralnoj didaktici kao znanstvenoj uputi koja dušobrižniku olakšava vršenje od Krista i Crkve povjerene uči-

²⁰ Usp. A. PAVLOVIĆ, *Doprinos Ferde Hefflera razvoju kateheze i katehetskog pokreta u Hrvatskoj (1900.-1940)*, str. 45.

²¹ Usp. D. KNIEWALD, *Pastirsko bogoslovlje*, sv. I., *Dušobrižnik*, Zagreb, 1943., str. 66.

²² Usp. I. SCHÜCH – A. POLZ, *Pastirsko bogoslovlje*, str. 42.

²³ J. ANDRIĆ, *Bogoslovlje pastirsko*, Zagreb, 1862., pretpisak Teologija u Đakovu, Đakovo, 2004., str. 29.

teljske službe.²⁴ Poučavanje u vjeri za pretkoncilskoga svećenika predstavljalo je apsolutno prioritetnu zadaću odmah nakon euharistijske žrtve,²⁵ jer je objavljena kršćanska vjera kod njega shvaćana kao izvor i temelj kršćanskom životu, te kao uvjet za vječno spasenje. Kada se unutar pastoralne službe htjelo smjestiti svećenika u njegovim zadaćama, tada ga je pretkoncilska teologija prezbiterata promatrala u kontekstu Rautenstrauchove trodijelne svećeničke službe, koja osim dužnosti poučavanja još obuhvaća katehetiku i homiletiku, dužnost dijeljenja sakramenata, te dužnost vođenja zajednice.²⁶ Temeljnu diferencijaciju učiteljske službe činilo je homiletsko i katehetsko podučavanje. Homiletsko podučavanje (propovijedanje) ulazilo je u dušobrižnikov habitus kao njegova neodgodiva i neukidiva karakteristika, čiji je objekt nauk kršćanske objave u njezinoj ekstenzivnosti i intenzivnosti. Jednako tako katehetsko poučavanje zauzimalo je središnje mjesto u svećenikovoju učiteljskoj službi,²⁷ kao vješto pružanje prilike učenicima da preko nastojanja katehete usvoje sve što je potrebno za spasenje. Kateheza ili *obuka malahnih* razumijevana je kao javno poučavanje u člancima vjere i morala te odgajanje djece za kršćanski život, ali i svih onih koji u te istine nisu upućeni.²⁸ Poučavanje u vjeri duboko se urezalo u lik svećenika kao njegova poglavita služba koju je pretkoncilski svećenik shvaćao kao trajno nastavljanje Isusove učiteljske službe u Crkvi. U tom se kontekstu pretkoncilski svećenik s pravom kod Jerolima Andrića smatra služiteljem riječi Božje,²⁹ koji bi teško griješio kada bi u svojoj svećeničkoj egzistenciji zanemarivao navješćivanje riječi. Dušobrižnik (župnik) je za autora redoviti služitelj riječi, koji tu službu ne vrši u svoje ime, nego u ime Krista i Crkve. Ovdje je veoma važno zapaziti da Jerolim Andrić cjelokupni *munus nuntiandi* shvaća u znaku služenja, a ne ponajviše u znaku vladanja i upravljanja kao što je to razumijevala teologija tog vremena. Jerolim Andrić je više od stotinu godina prije Drugoga vatikanskog sabora u svoje *Bogoslovje pastirsko* proročki ugradio dijakonijski vid naviještanja Božje riječi. Biti služiteljem Božje riječi od svećenika zahtijeva sama narav pastirske službe, njezina svrha, koja je uvijek slava Božja i spasenje vjernika, te napokon poslanje majke Crkve, koja je od Krista preuzela nastavljanje njegove učiteljske službe u svijetu. U naviještanju riječi pastiri su svojemu stadu ljubazni i duhovni očevi. Kao učitelj, svećenik je *cijelog evanđelja navjestitelj*, što ne znači

²⁴ Usp. M. ŠTIGLIĆ, *Katoličko pastirsko bogoslovje*, sv. I., Zagreb, 1886., str. 27.; F. UŠENIČNIK, *Pastoralno bogoslovje*, prvi zvezek, str. 51.

²⁵ Usp. J. ANDRIĆ, *Bogoslovje pastirsko*, str. 30.; M. ŠTIGLIĆ, *Katoličko pastirsko bogoslovje*, sv. I., 26.; I. SCHÜCH, A. POLZ, *Handbuch der Pastoraltheologie*, str. 45.; D. KNI EWALD, *Pastirsko bogoslovje*, sv. I. *Dušobrižnik*, str. 60.

²⁶ Usp. J. BALOBAN, *Pastoralni izazovi Crkve u Hrvata*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1992., str. 27.

²⁷ Usp. D. KNI EWALD, *Pastirsko bogoslovje*, sv. I. *Dušobrižnik*, str. 63.

²⁸ Usp. J. ANDRIĆ, *Bogoslovje pastirsko*, str. 53.; M. ŠTIGLIĆ, *Katoličko pastirsko bogoslovje*, sv. I., str. 166.; I. SCHÜCH, A. POLZ, *Pastirsko bogoslovje*, str. 127.

²⁹ Usp. J. ANDRIĆ, *Bogoslovje pastirsko*, str. 32.

da se autor zalagao tek za pravovjernost i cjelovitost nauka, nego da je bio svjestan da su svećenici dužni sa svima dijeliti istinu evanđelja u smislu Gal 2, 5. Predmet je poučavanja *vjera u Isukersta i čudorednost keršćanska, ter svetkovine Spasitelja, Blažene Device Marije i svetcih, ter tečaj cerkvene godine i obredi cerkveni*.³⁰ Pravovjernost se želi u svakom slučaju sačuvati. Govoreći o načinu i vlastitosti poučavanja, autor tumači da se dušobrižnik mora spustiti na razinu puka. Vlastitosti su pastirskoga poučavanja živahnost i srdačnost, jednostavnost i urednost, te uporabljivost za život.³¹

3.2. SVEĆENIK - KATEHETA

Prvim ciljem katehetskoga poučavanja svećenik je držao poučiti djecu i odrasle istinama vjere i morala. Dužnost katehiziranja izvodila se iz Isusova primjera,³² a prvotno je biskupska služba koju su oni delegirali svećenicima, a ponajviše se tiče dušobrižnikâ (župnikâ)³³ koji tako katehiziraju da učenicima pomažu usvojiti nova znanja, kako bi primjereno svojoj dobi i umnim sposobnostima ta znanja znali interpretirati. Pretkoncilski je svećenik bio svjestan da o kvalitetnoj sustavnoj i metodičkoj katehizaciji ovisi buduća generacija vjernika,³⁴ te da o savjesnom poučavanju vjerskih i čudorednih istina, o jačanju volje kod vjernika te o pružanju dobrog primjera ovisi i plodonosno primanje sakramenata. Drugim riječima, da o katehizaciji ovisi vjernička svijest naroda, bez koje je nemoguće zamisliti duhovnu obnovu našega naroda.³⁵ Katehetsko poučavanje u školi moralo je biti praktično i odgojno, a ne samo teorijsko,³⁶ budući da mu je cilj postignuće pobožnosti i čudorednoga života kod djece i mladih, a ne tek puko znanje.³⁷ Svrha katehetskoga poučavanja shvaćala se ne samo u obrazovanju, nego i u odgoju srca, odnosno u

³⁰ Isto, str. 36.

³¹ Isto.

³² *Dolžnost gojiti katehezo kjer je kateheza tako imenitna za vse otrokovo življenje, je jasno, zakaj Kristus in v njegovem imenu sv. Cerkev nalaga dušnim pastirjem strogo dolžnost, da uče otroke krščanske resnice.* F. UŠENIČNIK, *Pastoralno bogoslovje*, prvi zvezek, str. 54.

³³ *Pastir duhovni je i janjičah pastir. Naučitelj puka ujedno je i mladeži naučitelj. Ako župnik mladeži ne poučava, griješi ne samo prema ovom, nego i prema budućem naraštaju. To je sveta svećenička, a poblizhe župnička dužnost da u svoje vrijeme mladež si povjerenu u člancih vjere i čudoredja obučava pomnjivo.* J. ANDRIĆ, *Bogoslovje pastirsko*, str., 55.

³⁴ Pretkoncilski svećenik veoma je važne smjernice za obnovu pastoralno-katehetskoga djelovanja crpio iz enciklike Pija X., *Acerbo nimis* (1905.), u kojoj se afirmira primat kateheze nad drugim oblicima crkvenoga apostolata.

³⁵ Katehetsku je djelatnost Crkve pretkoncilski svećenik, posebice nakon dekreta *Provido sane consilio* (1935.), smatrao temeljem vjerskoga odgoja i cjelokupnoga kršćanskog života. Vidi: SACRA CONGREGATIO CONCILII, *Decretum »Provido sane consilio«*, u: AAS 27(1935.), 145.

³⁶ Usp. I. SCHÜCH, A. POLZ, *Handbuch der Pastoraltheologie*, str. 127.

³⁷ Usp. J. ANDRIĆ, *Bogoslovje pastirsko*, str. 60.

disponiranju volje katehizanata da žele i čine dobro.³⁸ Jerolim Andrić cilj katehetskom poučavanju ne vidi toliko u samom znanju, koliko u postignuću pobožnosti i moralnosti u životu, koji prožimaju čitav njegov udžbenik. Prema njemu se katehetsko poučavanje treba sastojati u *prijatnih razgovorih, u pitanjima i odgovorih s najvećom ljubavlju, blagošću i usterpljenjem tako predstavljajući, da je duh osvjedočio i serce si čovječansko u ostalom nepokvareno pridobio*.³⁹ Katehetsko poučavanje prema Štiglicu Crkvi i školi pokazuje njihovo pravo dostojanstvo i čini ih *zavodom spasenja za sve ljude*,⁴⁰ dok France Ušenićnik svrhu katehetskoga poučavanja vidi u spoznavanju objavljenih istina u čvrstoj vjeri,⁴¹ dotle se kod Schüch-Polza svrha ocrtava u posveti dječje mladosti kako bi izrasla u *kršćansko punoljetstvo*.⁴² Kateheta se smatrao odgojiteljem kršćanskoga puka u vjeri s ciljem da kršćanski nauk kod njega probudi i ojača sve dobre sklonosti, a potisne, obuzda i oslabi zle.⁴³ Zato je poučavanjem i poticanjem u vršenju dobrih djela kod svojih naslovnika htio potaknuti trajnu dispoziciju da im krjeposni čin postane lak, te da im bude postojana želja činiti dobro, a izbjegavati zlo. Kateheta je nailazio na teškoće u svojem poslanju ponajprije zbog toga što je morao poučavati istine vjere i morala sasvim u skladu s crkvenim učenjem, a u isto vrijeme biti na razini dječjega shvaćanja, govoriti njima razumljivim govorom,⁴⁴ što je od njega zahtijevalo visoku obrazovanost kako na teološko-katehetskom, tako i na pedagoško-didaktičkom i psihološkom području.⁴⁵ Pretkoncilski kateheta bio je uglavnom svjestan krize kršćanskoga odgoja u obiteljima, o čemu svjedoče i autori,⁴⁶ te sve većega vjerskog indiferentizma u društvu. Upravo je zato poticao i poučavao vjernike da su roditelji po prirodnom i božanskom pravu dužni brinuti za religio-

³⁸ *Le ona uzgoja, ki se temelji na verski izobrazbi uma, bo dala otrokovi volji tisto trajno raspoloženje, v katerem bo otrok samostojno, pa stalno dobro hotel in delal.* F. UŠENIČNIK, *Pastoralno bogoslovje*, prvi zvezek, str. 53.

³⁹ J. ANDRIĆ, *Bogoslovje pastirsko*, str. 57.

⁴⁰ Usp. M. ŠTIGLIĆ, *Katoličko pastirsko bogoslovje*, sv. I., str. 167.

⁴¹ *Cilj, ali namen katehetskemu pouku je spoznanje razodetih resnic v trdni veri.* F. UŠENIČNIK, *Pastoralno bogoslovje*, prvi zvezek, str. 75.

⁴² Usp. I. SCHÜCH, A. POLZ, *Pastirsko bogoslovje*, str. 141.

⁴³ Usp. PRVA SINODA NADBISKUPIJE ZAGREBAČKE. Što ju je održao sa svojim svećenstvom u prvostolnoj crkvi u Zagrebu od 24. do 28. kolovoza 1925. dr. ANTUN BAUER nadbiskup zagrebački i t. d. i t. d., u Zagrebu, 1925., tiskavica nadbiskupske tiskare, str. 67.

⁴⁴ Usp. I. SCHÜCH, A. POLZ, *Pastirsko bogoslovje*, str. 131.; F. UŠENIČNIK, *Pastoralno bogoslovje*, prvi zvezek, str. 57.

⁴⁵ Usp. M. ŠTIGLIĆ, *Katoličko pastirsko bogoslovje*, sv. I., str. 172.

⁴⁶ *Djeca su često zlo uzgojena, upravo zapuštena školi predana, mnogi roditelji nemaju razumijevanja, nemaju interesa za dobro odgajanje djece i za religijsko obrazovanje.* I. SCHÜCH-POLZ, *Pastirsko bogoslovje*, str. 131.; *Pogosto domaća hiša podira katehetovo delo v šoli.* F. UŠENIČNIK, *Pastoralno bogoslovje*, prvi zvezek, str. 56.

zni i moralni odgoj djece.⁴⁷ Stoga kateheta mora poznavati psihološki profil djece i njegov razvoj⁴⁸ želi li obogatiti njihovo znanje, te svojim poučavanjem pomoći učenicima da postignu moralno usavršavanje, što se neprestano provlači kao svrha katehiziranja. Kateheta je kao odgojitelj u vjeri svakom vjeroučeniku pristupao individualno *osluškujući njegovu bilo*, kako bi uspio doprijeti u njegovu dušu, te očinskom ljubavlju i strpljivošću shvatiti njegove osobine.⁴⁹ Kako je katehetska učiteljska služba integralni dio pastirske službe svećenika, on se smatrao učeničkom i oruđem Krista, božanskoga odgojitelja koji mora računati ne toliko na svoje snage, nego na Božju milost, te čistom nakanom i poniznošću spajati molitvu i svoju službu u krjepostan život.⁵⁰

3.3. OBNOVLJENO SHVAĆANJE KATEHETIKE U JEROLIMA ANDRIĆA⁵¹

Među udžbenicima pastoralne teologije po svojem shvaćanju katehetike posebno se ističe udžbenik *Bogoslovje pastirsko* Jerolima Andrića. Andrić se u shvaćanju katehetike uvelike izdiže iznad svojega vremena kada su načine prenošenja vjerskih istina određivali katekizmi napisani u duhu neoskolastičke teologije. Nepresušno izvorište kateheze on pronalazi u Svetomu pismu, liturgiji, crkvenom učiteljstvu te tradiciji, neprestano se obazirući na konkretno iskustvo svojih naslovnika. Poput Stjepana Ilijaševića ne slaže se s pretjeranim intelektualizmom koji guši katehetsku pouku, a zalaže se za katehétiku koja će uvažavati rezultate i dosege psihologije (*dušeslovlja*), koja će se neprestano usklađivati s dječjom naravi i moćima njihova shvaćanja te usvajanja katehetskoga sadržaja. Postavlja katehetsko načelo prema kojemu treba poučavati ne samo ono što je Isus naučavao, nego i kako je podučavao.

⁴⁷ *Zla okolina često brzo pokvari ono, što je katehet mučno usadio u dušu djeteta, makar ga i učitelj u tom pomaže, što bi trebalo da bude, premda u naše vrijeme često nema te pomoći.* I. SCHÜCH, A. POLZ, *Pastirsko bogoslovje*, str. 131.; *Vsa okolica v kateri otrok raste, je v naši dobi ne malokrat sovražna veri.* F. UŠENIČNIK, *Pastoralno bogoslovje*, prvi zvezek, str. 56.

⁴⁸ Usp. I. SCHÜCH, A. POLZ, *Pastirsko bogoslovje*, str. 132.

⁴⁹ Usp. PRVA SINODA NADBISKUPIJE ZAGREBAČKE, str. 68.

⁵⁰ *Zato katehetsko obučavanje mora da ima vazda na pameti, kako je za duševno napredovanje pored ispitivanja savjesti bezuslovno potrebna molitva.* PRVA SINODA NADBISKUPIJE ZAGREBAČKE, str. 69.

⁵¹ Jerolim (Jeronim, Jerko) Andrić rodio se u Vukovaru 21. rujna 1807. godine. Filozofiju je završio u Đakovu, a teologiju u Pešti. Za svećenika je zaređen 4. kolovoza 1831. godine. Od 1831. do 1834. godine vršio je službu župnoga vikara u župi sv. Petra i Pavla u Osijeku. Godine 1835. postao je profesorom filozofije i opće povijesti na đakovačkome Liceju, gdje je i 1837. bio prefekt discipline. Kao marljivi profesor ubrzo je položio rigorozu na peštanskom sveučilištu, te stekao doktorat iz teologije i magisterij *artium* (doktorat iz filozofije). Od godine 1844. do 1846. predavao je moralnu i pastoralnu teologiju, te pedagogiju. Ove predmete i još k tome katehétiku predaje ponovno 1860. pa sve do 1865. godine. Prvi je u nas te discipline predavao na hrvatskom jeziku. Godine 1848. imenovan je župnikom u župi Otok, a 1860. se na inzistiranje biskupa Josipa Jurja Strossmayera vratio u Đakovo, te je imenovan kanonikom i rektorom Sjemeništa (1860.-1862.). Od godine 1862. do 1873. vršio je službu dijecezanskoga školskog nadzornika. Zatim je do smrti vršio službu kustosa katedrale. Valja spomenuti kako je godine 1861. Andrić bio i član Hrvatskoga sabora, gdje se istakao kao vrlo radin, točan i pun domoljublja. Odlikovan je čašću opata sv. Helene od Podborja. Umro je 20. listopada 1879. g., a grob mu se nalazi na gradskome groblju u Đakovu.

vao. Usvojiti Isusovu metodu treba biti cilj svakom dušobrižniku. Govoreći o izboru katehetskoga gradiva kritički se osvrće na neoskolastičke katekizme svojega vremena, za koje smatra da sadrže tek *suhu osnovu* vjere i morala, te kako učenike takvi udžbenici teško mogu oduševiti za djelotvorni kršćanski život, pa zato kateheta tim udžbenicima mora *kerv i put podieliti*.⁵² Nadalje, kateheta mora učenike osposobiti da i sami mogu prosuditi koristi li im određeni katekizam za njihov praktični kršćanski život, što i jest cilj pastoralna škole. Andrić smatra nužnim savez teoretskoga i praktičnoga poučavanja, preporučujući svećenicima-katehetama nakon svakoga teoretskog dijela da učenicima pokažu kako predavane istine mogu primjenjivati u životu. S obzirom na katehetski govor (slog), kateheta se uvijek mora obazirati na posebnosti dječjega govora. Kod djece se katehezom mora nastojati stvoriti stav vjere. U svojoj *katehetičnoj osnovi* (planu i programu) za njega je školski vjeronauk komplementaran sa župnom katehezom, jer obje komponente vjerske pouke obrađuju isti biskupijski katekizam, na način da se iz te *osnove* izdvaja onaj sadržaj koji je prikladniji za župnu katehezu. Svoju katehétiku, kao tada sastavni dio pastoralnoga bogoslovlja, Jerolim Andrić završava ocrtavanjem lika katehete. Andrićev kateheta čovjek je bistra uma, sposoban shvatiti što je nužno predavati, posjeduje zdrav sud da iz mnoštva gradiva izabere ono što je njegovim naslovcima najpotrebnije. Katehetu treba resiti i *vjerna pamet*, živahna mašta da *nebesku istinu u čutljivih slikah i prispodobah zaodevši nadahne duhom svojim, okolnostima priljubivši ih, omile slušaocom*.⁵³ Kateheta se treba odlikovati i *nabožno čudorednom obrazovanošću serca*, ljubavlju, strpljivošću, pravičnošću te *živahnom čuti zvanja svoga*.⁵⁴

3.4. OBJEKT, STRUKTURA I FORMA PRETKONCILSKOGA KATEHETSKOG POUČAVANJA

Prvotni je objekt katehetske pouke za djecu i odrasle Krist, cijeli sadržaj Objave kako je objavljena u Svetomu pismu i Predaji, te kako je Crkva predlaže vjerovati. Kateheta je odgajao i poučavao uzimajući u obzir ulivenu krjepost vjere kod naslovcnika. Katehetu se doživljavalo kao Božjega poslanika i poslanika Crkve koji se ne oslanja samo na razumske dokaze, niti se poziva tek na ljudski autoritet, nego kao poslanik Crkve naviješta i poučava od Boga objavljene istine. France Ušenićnik smatra da bi bilo korisno kada bi kateheta kušao naslovcnicima protumačiti svoje poslanje, kako bi ga oni što bolje prihvatili, te povjerovali da im preko njega progovara sam Krist.⁵⁵ U izboru gradiva slijedio je propisane katekizme, koji su predstavljali temeljno katehetsko pomagalo prema kojemu se sustavno predavalo i koje

⁵² Usp. J. ANDRIĆ, *Bogoslovje pastirsko*, str. 60.

⁵³ *Isto*, 104.

⁵⁴ *Isto*, 110.

⁵⁵ Usp. F. UŠENIČNIK, *Pastoralno bogoslovje*, prvi zvezek, str. 78.

se nerijetko apsolutiziralo.⁵⁶ Katekizam je svoju primjenu nalazio i izvan školskoga vjeronauka, u župnoj katehezi djece, u katehezi odraslih kao najpotrebnija knjiga za vjernike, te je bio shvaćan kao obvezna norma. Kateheta se striktno morao pridržavati nastavnih jedinica iz katekizma koje su biskupi propisivali za biskupijske razine.⁵⁷ Takav način izbora gradiva nije ostavljao puno *manevarskog prostora* katehetama i mogućnosti prilagodbe sadržaja naslovnica bile su skromne, a ovisile su o katehetovoj domišljatoj sposobnosti prilagodbe. Od hrvatskih pastoralista, jedini se Jerolim Andrić usudio kritički osvrnuti na koncept neoskolastičkih katekizama svoga vremena.⁵⁸ U hrvatskim krajevima u sastavu Austrougarske Monarhije na snazi je bio Deharbov katekizam,⁵⁹ koji se smatrao pouzdanom knjigom poučavanja i učenja, koju je kateheta tumačio i prilagođavao vjeroučenicima, a oni su bili dužni gradivo učiti napamet. Deharbov katekizam zapravo je predstavljao neoskolastičku teologiju preoblikovanu u sustav pitanja i odgovora u kojoj je apstraktna (dogmatska) pojmovnost zauzela mjesto intuitivnoj (biblijskoj) konkretnosti,⁶⁰ a potpunost građe bila je gotovo apsolutizirana. Kateheta je katekizam učenicima pokušavao učiniti zanimljivim spajajući ga s biblijskom poviješću u obliku biblijskih pripovijetki⁶¹, koje je tumačio ne kao glavni predmet, nego kao najpotrebnije pomagalo kod tumačenja katekizma.⁶² Iz ovoga je razvidno da je pretkoncilski svećenik – kateheta radeći po Deharbovom katekizmu katekizamsko gradivo (*učivo*) tijesno vezivao s biblijskim pripovijetkama kako bi katehetska pouka djeci bila zanimljiva i lakša, jer su te pripovijetke davale konkretni oblik apstraktnim formulacijama u katekizmu. Kateheta je poučavao i crkvenu povijest, te *obredoslovnicu* (liturgiku) u kojoj je naslovnica nastojao protumačiti obrede euharistije i sakramenata te liturgiju Velikoga tjedna, kako bi katehizanti obrede prihvatili na

⁵⁶ *Katekizam je ne samo za djecu, nego i za odrasle temelj vjerezakonskoj obuci, na kojemu treba kroz čitav život graditi sve višu zgradu kršćanskoga života. Katekizam je božji zakonik, u kojem se sadržava njegova sveta volja; on je sveta posuda, u kojoj se kratko, nu jasno i točno, nalazi sav nauk našega spasenja.* M. ŠTIGLIĆ, *Katoličko pastirsko bogoslovje*, sv. I., str. 176.

⁵⁷ Usp. F. UŠENIČNIK, *Pastoralno bogoslovje*, prvi zvezek, str. 81.

⁵⁸ Usp. J. ANDRIĆ, *Bogoslovje pastirsko*, str. 60.

⁵⁹ J. DEHARBE rođen je 1. travnja 1800. g. u Strasbourgu, a umro je u Maria Laachu 8. 11. 1871. godine. Bio je član Družbe Isusove i u svojem se pastoralnom radu suočio s problematikom katekizma. Naime, u njegovu je vrijeme u uporabi bilo puno katekizama koji su sadržavali vrlo apstraktne doktrinarnе sažetke, te su kao takvi bili neprikladni i nedjelotvorni u zadaći prenošenja i odgoja vjere. Deharbe se prihvatio izrađivanja katekizma pod naslovom: *Katholischer Katechismus oder Lehrbegriff, nebst einem kurzen Abriss der Religionsgeschichte von Anbeginn der Welt bis auf unsere Zeit. Fuer die Jugend sowohl als fuer Erwachsene.* U njemu je posebnu pozornost posvetio logici i apologetici.

⁶⁰ Usp. A. HOB LAJ, *Metoda i sadržaj u hrvatskom katehetskom pokretu*, predavanja/nastavni tekstovi voditelja kolegija, za akademsku godinu 2007./08., str. 14.

⁶¹ Usp. M. ŠTIGLIĆ, *Katoličko pastirsko bogoslovje*, sv. I., str. 177.; I. SCHÜCH, A. POLZ, *Pastirsko bogoslovje*, str. 145.; F. UŠENIČNIK, *Pastoralno bogoslovje*, prvi zvezek, str. 83.

⁶² Usp. F. UŠENIČNIK, *Pastoralno bogoslovje*, prvi zvezek, str. 84.

svoju duhovnu korist.⁶³ Uvodio ih je u liturgijsku godinu, tumačeći im blagdane i liturgijska vremena, te liturgijske čine i ruho, također ih je nastojao upoznati sa sakramentalima, a svi su vjeroučenici uz katekizam imali i molitvenik te pjesmaricu. Takvim komplementarnim načinom katehiziranja kateheta ih je integrirao u župnu zajednicu, nastojeći im već u prvim godinama katehetskoga poučavanja u srca uliti osobito štovanje prema Božjoj riječi, napose prema evanđelju, trudeći se ne samo poučavati ih nego im i svojim primjerom pokazati u čemu se sastoji prava pobožnost, koje su im kršćanske dužnosti prema bližnjima i prema Bogu.⁶⁴ Gradivo se razdjeljivalo kroz godinu prema različitim stupnjevima razvitka katekumena. Kada je u pitanju prilagodba katehetskoga sadržaja duševnim i intelektualnim sposobnostima vjeroučenika, tada Jerolim Andrić u **svojemu Bogoslovju pastirskom** donosi modele prema kojima djeci treba govoriti o Bogu. Boga im valja predstaviti kao našega dobrog i *ljubećeg* Oca, a Isusa kao božanskoga prijatelja djece, našega učitelja i Spasitelja⁶⁵. Zajedno se poučavalo učenike različitih godišta, posebno se prilagođavajući slabije nadarenima, a napose onima s posebnim potrebama. Stjepan Gjanić i Bogoljub Stržić, prevoditelji Schüch-Polzova *Pastirskog bogoslovja* upoznati su s novom psihološkom metodom⁶⁶ u kojoj se kritički osvrću na njezine formalne stupnjeve, smatrajući kako je preveliko naglašavanje i zahtijevanje provođenja formalnih stupnjeva u poučavanju stvorilo robove od manje sposobnih učitelja i kateheta, jer su pokušavali svaku nastavnu jedinicu pod svaku cijenu ukalupiti u te stupnjeve, ukoliko pak to nisu uspijevali, taj su dio gradiva zanemarivali.⁶⁷ Katehezom se kod naslovnika nastojao stvoriti stav vjere, zato se velika pozornost posvećivala dokazivanju razloga za vjeru, kako bi vjera kod vjeroučenika pokrjepljena dokazima ostala nepokolebljiva. Što se tiče nutarnje forme katehetske pouke, slijedila se slična shema kao i kod homilija. Najprije je kateheta vjeroučenicima prosvjetljivao um razjašnjavanjem pojmova, dokazivanjem i pobijanjem dvojbi i predrasuda. Razjašnjavanje je pojmova u kontekstu neoskolastičke teologije imalo ključnu ulogu u očuvanju pravovjerja. Preneseno na katehetsko područje ono je zadobilo dosta modificiran oblik. Svećenik-kateheta ga je koristio

⁶³ Usp. M. ŠTIGLIĆ, *Katoličko pastirsko bogoslovje*, sv. I., str. 178.; F. UŠENIČNIK, *Pastoralno bogoslovje*, str. 86.

⁶⁴ Usp. J. ANDRIĆ, *Bogoslovje pastirsko*, str. 65.

⁶⁵ Usp. *isto*, str. 64.

⁶⁶ Katehetska psihološka metoda izvorno je i neovisno od Münchenske nastala u Hrvatskoj. Izgradio ju je, probudio i najviše promovirao Ferdo Heffler. Njegov rad na tom području poticajno je djelovao na otvaranje i rješavanje drugih katehetskih pitanja u povijesti hrvatske kateheze. Više o psihološkoj metodi vidi u: A. PAVLOVIĆ, *Doprinos Ferde Hefflera razvoju kateheze i katehetskog pokreta u Hrvatskoj (1900.-1940)*, str. 124.-133.; A. HOBLAJ, *Metoda i sadržaj u hrvatskom katehetskom pokretu*, bilješke voditelja kolegija, za akademsku godinu 2007./08.

⁶⁷ *Koliko formalni stupnjevi kazuju kako se ima obučavanje počinjati s konkretnom, osjetnom građom, od koje se ima apstrakcijom dolaziti do poimanja, a znanje privoditi u rad, život, ne kazuje ništa novo, što već stoljeća i stoljeća nijesu prije znala.* I. SCHÜCH, A. POLZ, *Pastirsko bogoslovje*, str. 150.

da bi vjeroučenicima razjasnio pojmove sadržane u katekizmu. Razjašnjavao ih je neposrednim prikazivanjem – tako da im je na vjeronaučni sat donio one predmete (npr. kalež, hostije, trnovu krunu itd.) koje im je želio protumačiti zajedno s njihovom simbolikom. Apstraktne im je pojmove tumačio pomoću slika, primjera koji su morali biti prilagođeni intelektualnom dohvatu djece, te pristojni.⁶⁸ Kateheta je za pojašnjavanje pojmova koristio opisivanje kojim je učenicima nastojao pružiti zornu spoznaju o nekom predmetu, navodeći riječima sva svojstva dotičnoga predmeta, te pripovijetke koje snažno djeluju na djecu ukoliko su kratke, jasne, te zorne. Nakon razjašnjavanja pojmova, kateheta je nastojao kod vjeroučenika pobuditi čuvstva i potaknuti im volju na kršćanski život. To je činio na način da je i sam bio oduševljen i osvjedočen o onomu čemu ih je poučavao, potičući ih tako na održavanje Božjih zapovijedi ne iz straha, nego iz ljubavi.⁶⁹

3.5. METODIKA KATEHETSKOGA POUČAVANJA

Kateheta se u poučavanju služio akromatičkom ili didaktičkom metodom prema kojoj on poučava, a vjeroučenici samo slušaju, te heurističkom ili dijaloškom metodom kojom kateheta ispitujući pomaže doći do odgovora. Prilikom postavljanja pitanja kateheta je pazio da ona budu jezično ispravna i kratka, budući da ionako slabo potiču angažman učenika, zato je važno da zalaganjem katehete vjeroučenici što dublje proniknu u smisao pitanja, shvate njihovu vezu sa svojim stečenim znanjem kako bi ih pobuđivala na pozornost i radosno sudjelovanje u poučavanju. Kod učeničkoga odgovaranja kateheta je pazio da njihovi odgovori budu sadržajno ispravni, ako su učenici krivo odgovarali, nastojao im je pomoći da isprave odgovore, ako su bili preplašeni, tada ih je hrabrio. Na raspolaganju su mu bile i analitička i sintetička metoda.⁷⁰ Kombiniranjem navedenih metoda djeci je istine vjere tumačio u pripovijedanju s biblijskom potkom, formulirajući sadržaj u nastavne jedinice, te na kraju provjeravao znanje, još jednom pri tom podcrtavajući ono bitno kako bi vjeroučenici to lakše u savjesti slijedili. Pretkoncilski se svećenik-kateheta pokazao kao nezamjenjiv u katehetskom nastavnom procesu jer je svojom osobom oživotvorivao suhe i beživotne nastavne cjeline kojima je sadržaj bio koncipiran po načelu pitanje – odgovor. Svaki je kateheta razvijao svoj katehetski stil (*slog*) koji je morao sasvim biti prikladan dječjoj dobi, shvaćanju i koji ih je poticao na životnu primjenu naučenih vjerskih istina. Da bi mogao razviti svoj specifični katehetski *slog* valjalo mu je marljivo promatrati dječji zavičajni govor kako bi što bolje djecu razumio. Čitanje pučkih pripovjedaka te dječjih školskih slovnica mu je također bilo od velike pomoći, a tako i česti razgovori s djecom izvan škole i crkve,

⁶⁸ Usp. *isto*, 166.-167.

⁶⁹ Usp. M. ŠTIGLIĆ, *Katoličko pastirsko bogoslovje*, sv. I., str. 180.-187.

⁷⁰ Usp. *isto*, str. 187.-195.; I. SCHÜCH, A. POLZ, *Pastirsko bogoslovje*, str. 162.; F. UŠENIČNIK, *Pastoralno bogoslovje*, prvi zvezek, str. 97.-99.

te marljivo sastavljanje kateheza u dječjem jeziku.⁷¹ Kateheta je posebno pazio na svoj način govora koji je morao biti prilagođen dječjoj dobi i razumijevanju.⁷² To znači da je morao poznavati posebnosti dječjega govora, istražujući koje sve riječi i pojmovne sklopove djeca ne poznaju, razlikujući pritom tri vrste katehetskoga govora kojim se služio: dječji, pučki i učeni. Postupno ih je uvodio u razumijevanje religijskoga govora. Prilikom katehiziranja uglavnom se trebao služiti pučkim govorom koji će djeca razumjeti i izgovoreno lakše usvojiti, pazeći na dostojanstvenost svojega govorničkog izričaja.⁷³ Za razliku od školskoga, župno se katehiziranje odvijalo u crkvama, nedjeljama i blagdanima prije ili poslije večernje u vrijeme došašća i korizme, s ciljem da ono bude uistinu nauk o katoličkoj vjeri i moralu, a ne da se sveđe na prigodno ispitivanje molitvenih obrazaca i članaka vjere. Školski je vjeronauk bio komplementaran u svojoj *katehitičkoj osnovi* (planu i programu) sa župnom katehezom, jer su se obje komponente vjerske pouke služile istim biskupijskim katekizmom na način da su katehete iz njega izdvajali one sadržaje koji su bili prikladniji za župnu katehezu. Katehetsku župsku pouku nastojali su dovesti u vezu s nedjeljnom, odnosno blagdanskim homilijom, te s evanđeoskim perikopama. Katehetsko poučavanje kateheta je trebao razlikovati od homiletskoga. Pretkoncilski svećenik nastojao je dovesti u pastoralni suodnos katehizaciju i propovijedanje. Kod homiletskoga su poučavanja slušatelji uglavnom pasivni, dok su kod katehetskoga naslovnici aktivni sudionici katehetskoga procesa, jer *kateheze nisu kano govori homiletični – govori tekući i uzko među sobom ukopčeni, nego se u katehezih govori češće po uloženi pitanjah; one su i razumivije nego prodike. Istina se saobćuje u katehezih, te se učenika vješto napućuje da i sam zahtevanu istinu nadje*.⁷⁴ Jerolim Andrić veoma kritički gleda na one svećenike-katehete koji su samo dobri teoretičari, a u katehetskoj se praksi ne snalaze. Uzrok tomu on vidi u *umjetnom ustroju* katekizama za koje veli: *Mi imademo knjigah katehitičnih, gdje su pitanja i odgovori tako krasno teoretički izvedeni na papiru da ne može biti bolje, da se ne zna unapred hoće li štogod i što će dēte na pitanje odgovoriti, a najmanje ono što je kano odgovor naštampano. Život se od papira vrlo razlikuje*.⁷⁵ Unatoč ovim metodičkim nastojanjima i didaktičkim postupcima katehiziranje je i dalje bilo opterećeno neoskolastičkom katehetskom shemom pitanja i odgovora, te potrebe učenja napamet velikih i kompliciranih cjelina i definicija, te ne baš uvijek kratkih sinteza članaka vjere.

⁷¹ Usp. M. ŠTIGLIĆ, *Katoličko pastirsko bogoslovje*, sv. I., str. 196.

⁷² Usp. isto, str. 195.; I. SCHÜCH, A. POLZ, *Pastirsko bogoslovje*, str. 187.; F. UŠENIČNIK, *Pastoralno bogoslovje*, prvi zvezek, str. 130.

⁷³ Usp. J. ANDRIĆ, *Bogoslovje pastirsko*, str. 76.

⁷⁴ Isto, str. 53.

⁷⁵ Isto.

3.6. SVEĆENIK – ODGOJITELJ U VJERI

Svećenik-kateheta bio je svjestan da kršćanski odgajati djecu zapravo znači dovesti ih Kristu. Dobro mu je bila poznata svrha škole koja, uza svoju obrazovnu dimenziju, svakako ima i odgojnu.⁷⁶ Tako je kateheta pozvan ne samo poučavati vjeroučenike u vjerskim i moralnim istinama, nego ih integrirati u kršćanski život u župnoj zajednici Crkve. To je kateheta činio vjersko–čudorednim vježbama koje su bile neposredno povezane s katehetskim poučavanjem i koje su vjeroučenici mogli izvršavati izvan katehetske nastave i obuke.⁷⁷ Kateheta se pritom vodio nakanom pomoći djeci da ono što u tim vježbama uvježbavaju postane njihova svojina, koju će u slobodi svoje odluke i savjesti vršiti. Svaki put kad je tumačio koju vjersku istinu poticao je u njima odluku da žive po tom nauku pokazujući im kako će tu svoju odluku i izvanjski očitovati. Cilj odgoja bio je pomoći vjeroučeniku da dođe do kršćanske pobožnosti,⁷⁸ ustrajnosti i postojanosti u dobru.⁷⁹ Kateheta ih je upućivao ponajprije kako će ispitivati svoju savjest, kako će se moliti vježbajući s njima molitvene obrasce i način moljenja, trudeći se u njih usaditi *duh molitve*, kako bi rado molili i kod svojih kuća. Škola je za vjeroučenike bila *vježbaonica pobožne molitve*.⁸⁰ Nadalje ih je nastojao poticati na poštivanje Boga, tumačeći im bitne pojmove iz liturgike, te kako će pratiti svetu misu. Svojim ih je primjerom poticao da zavole Boga upravo preko liturgijskih čina, a također ih je učio koristiti se molitvenikom i pjesmaricom.

4. Pretkoncilski svećenik u provođenju sakramentalne kateheze

Kada im je tumačio sakramente, ujedno ih je i poticao na često i plodonosno primanje, a posebno na često primanje sakramenta pomirenja, imajući pred sobom pedagoški vid sakramenta. U toj je pripravi, osobito s djecom, bio dostojanstveno ozbiljan i nadasve očinski blag.⁸¹ Upućivao ih je također i u razumijevanje ispovjednih formula i molitava kako bi ih ne samo memorirali, nego i razumjeli, jer će u protivnom njihova ispovijed vjerojatno tijekom čitava života ostati infantilizirana. Zatim ih je poučavao kako će dostojno primati svetu pričest, osobito prvu pričest. U kontekstu odgoja za slavljenje sakramenata kateheta je često bio pod utjecajem neoskolastičkoga intelektualizma, koji je uvelike utjecao i na katehezu.

⁷⁶ Pučknoj je školi zadaća da djecu religiozno i čudoredno odgaja duševne im i tjelesne sile razvija, ter ih u potrebitom za građanski život obćem znanju i umievanju podučava. § 1. Školskog zakona od 14. listopada 1874. citirano iz: M. ŠTIGLIĆ, *Katoličko pastirsko bogoslovje*, sv. I., str. 203.

⁷⁷ Usp. I. SCHÜCH-POLZ, *Pastirsko bogoslovje*, str. 196.

⁷⁸ Usp. D. KNIEWALD, *Pastirsko bogoslovje*, sv. I., *Dušobrižnik*, str. 63.

⁷⁹ Usp. F. UŠENIČNIK, *Pastoralno bogoslovje*, prvi zvezek, str. 137.

⁸⁰ *Isto*, str. 146.

⁸¹ Usp. I. SCHÜCH, A. POLZ, *Pastirsko bogoslovje*, str. 211.

4.1. KATEHETSKA PRIPRAVA ZA KRŠTENJE

Kako bi ljudi mogli biti dionicima Kristovih zasluga na križu, treba im se sjediniti s Kristom, te postati njegovim učenicima i članovima njegova mističnog tijela – Crkve, a to se događa krštenjem,⁸² sakramentom Novoga zavjeta koji je bezuvjetno potreban za spasenje, po kojemu se čovjek vodom i riječju Božjom čisti od svakoga grijeha, te se duhovno preporada u dijete Božje.⁸³ Ovo je najkraća definicija krštenja koju je pretkoncilski svećenik imao pred sobom kao služitelj sakramenta krštenja, u čijem se središtu nalazio teološki pojam opravdanja koji je predstavljao temeljnu nit samoga obreda krštenja. Upravo je zato dušobrižnik u školi, crkvi, a napose prigodom zaručničkoga ispita jasno i točno poučavao vjernike ne samo važnosti i nužnosti krštenja za spasenje, nego i o nakani, bitnim obredima, te o načinu kako bi krštenje bilo valjano, dopušteno i plodonosno podijeljeno. Posebna svećenikova briga protezala se na poučavanje primaljâ, liječnikâ i medicinskoga osoblja kako će valjano krstiti djecu u smrtnoj pogibelji prigodom, te nakon poroda. U poučavanju vjernika o važnosti i nužnosti krštenja za spasenje, svećenik je poticao roditelje i kumove da ne odgađaju bez razloga krštenje svojega djeteta, dulje od dva ili tri dana nakon rođenja.⁸⁴ Kako bi se djetetu osigurao kršćanski odgoj, zahtijeva se da dijete na krštenju ima kumove koje je dušobrižnik također poučavao o njihovim dužnostima koje na sebe preuzimaju kao djetetovi duhovni skrbnici.

Odrasle, koji žele primiti krštenje, dušobrižnik je strpljivo i sustavno poučavao istinama vjere i kršćanskom življenju.⁸⁵

4.2. POTVRĐENIČKA KATEHEZA

Kandidate za potvrdu svećenik-kateheta poučavao je o samom sakramentu, o duhovnim plodovima, te o obredima same potvrde brinući se da ih sakramentalnom katehezom dostatno pouči u vjeri, te da prije samoga primanja sakramenta budu ispovjedeni,⁸⁶ a cijelu župnu zajednicu pripremao je na slavlje potvrde katehetskim

⁸² Za Jerolima Andrića krst je *vrata drugih – najvažnije i najpotrebnije svetotajstvo po kojem se istočni i svi vlastiti prije keršćenja učinjeni gresi odpušćaju, vekovite pedepse opraštaju – čovjek u obćinu svetih/keršćanah/prima se, da brez ovog druga svetotajstva nipošto primiti ne bi mogao. Ovo svetotajstvo čoveka rođenog na novi život preporadja i posvećuje.* J. ANDRIĆ, *Bogoslovje pastirsko*, str. 212.

⁸³ Usp. M. ŠTIGLIĆ, *Katoličko pastirsko bogoslovje*, sv. II., str. 157.; I. SCHÜCH, A. POLZ, *Pastirsko bogoslovje*, str. 493.; D. KNIEWALD, *Pastirsko bogoslovje*, sv. II., *Svećenička služba*, str. 8.; PRVA SINODA NADBISKUPIJE ZAGREBAČKE, str. 124.

⁸⁴ Usp. M. ŠTIGLIĆ, *Katoličko pastirsko bogoslovje*, sv. II., str. 166.; I. SCHÜCH, A. POLZ, *Pastirsko bogoslovje*, str. 498.

⁸⁵ Usp. F. UŠENIČNIK, *Pastoralno bogoslovje*, drugi zvezek, str. 366; I. SCHÜCH, A. POLZ, *Pastirsko bogoslovje*, str. 501.

⁸⁶ Usp. isto, str. 506.; F. UŠENIČNIK, *Pastoralno bogoslovje*, drugi zvezek, str. 386.; D. KNIEWALD, *Pastirsko bogoslovje*, sv. II., *Svećenička služba*, str. 24.

propovijedima na tu temu,⁸⁷ potičući roditelje da što bolje pripreme svoju djecu u ozračju obiteljske molitve. Pastoralno-katehetski naglasak stavljan je na zajedničku pripravu za slavlje potvrde ne samo kandidata nego i čitave župne zajednice. Oni svećenici, koji bi površno pripremali djecu na svetu potvrdu ili ih uopće ne bi pripremali, postali bi sukriivci što se neki od kandidata nakon potvrde distanciraju od Crkve.⁸⁸

4.3. PRETKONCILSKI OBLICI EUHARISTIJSKE KATEHEZE

Dušobrižnik je pripremao vjernike na primanje pričesti⁸⁹ neprestanim poticanjem na čestu ispovijed, na savršeno pokajanje, tumačeći im da drže crkvene propise o pričješćivanju. Prilikom poučavanja o važnosti i potrebi čestoga primanja pričesti posebno im je skretao pozornost na plodove pričesti.⁹⁰ U svojoj pastoralnoj skrbi za često pričješćivanje vjernika svećenik je govorio u javnim katehezama o stvarnoj Isusovoj nazočnosti, o dostojanstvu, o daljnjoj i bližoj pripravi, o zahvali nakon pričesti, pobijajući česte izgovore kod onih koji rijetko pristupaju pričesti. Ljubazno ih pozivao na pričest koristeći se slikama prema kojima je euharistija *kruh jakih, pšenica izabranih, vino iz kojeg niču djevice*,⁹¹ podsjećajući ih na obilne oproste koje lako mogu dobiti svakog mjeseca na određene svetkovine ukoliko su članovi koje bratovštine, te ukoliko se tjedno ispovijedaju i pričješćuju. Prva pričest je za djecu od velike važnosti,⁹² zato su duhovni pastiri, odnosno katehete na sebe preuzimali odgovornu zadaću djecu podučavati i pripremati za primanje toga sakramenta. Uz njega i roditelji su pripravljali svoju djecu kršćanskim odgojem i skladnim obiteljskim životom kojim su svojoj djeci svjedočili vjeru. Pouka u vjerskim istinama treba trajati barem godinu dana,⁹³ s tim da poučavanje samo u vjerskim istinama još nije dovoljno, nego svećenik treba nastojati djecu oduševiti za primanje pričesti svojim primjerom i pobožnim životom.⁹⁴ Za vrijeme te pouke on je u njima pobuđivao želju za pričješću, te ih više puta ispovijedao, a nekoliko dana prije dana prve pričesti raznim ih je pobožnostima duhovno pripremao. Sama se svečanost

⁸⁷ Usp. M. ŠTIGLIĆ, *Katoličko pastirsko bogoslovje*, sv. II., str. 173.

⁸⁸ Usp. D. KNIEWALD, *Pastirsko bogoslovje*, svezak II., *Svećenička služba*, str. 24.

⁸⁹ *Tu pripravu zahtjeva i sama narav stvari. Čim bo je koja stvar veća i važnija, tim se hoće i veća priprava, i čim se za nju bolje pripravimo, tim i veći plod od nje dobivamo. Ne ima pako uzvišenije i svetije stvari od sv. Pričesti, koju ako tko nedostojno primi, ne samo da mu ništa ne koristi, nego mu još pribavlja vječno prokletstvo. Ne ima većega svetogrđja, nego li nedostojna pričest.* M. ŠTIGLIĆ, *Katoličko pastirsko bogoslovje*, svezak II., str. 202.

⁹⁰ Usp. isto, str. 206.

⁹¹ Usp. I. SCHÜCH, A. POLZ, *Pastirsko bogoslovje*, str. 527.

⁹² *To je najdragocjeniji i najznamenitiji čas njihova života, kada naime prvi put primaju Boga u svoje srce i s njime se sružuju.* Isto, str. 527.

⁹³ Usp. D. KNIEWALD, *Pastirsko bogoslovje*, sv. II., *Svećenička služba*, str. 66.

⁹⁴ Usp. M. ŠTIGLIĆ, *Katoličko pastoralno bogoslovje*, sv. II., str. 213.

prve pričesti obično slavila na Bijelu nedjelju, a tog dana prije same mise svećenik ih je pripremao duhovnim nagovorom. Unatoč velikom pastoralnom angažmanu pretkoncilskoga svećenika oko euharistije, ona je i dalje za veliku većinu vjernika ostala *mysterium*, ali u smislu da je za njih nešto vrlo strano i nepoznato što pripada samo svećeniku, a na njih samo utoliko ukoliko su dužni slušati misu nedjeljom i zapovijedanim blagdanima.

4.4. KATEHETSKI INTONIRANO SLAVLJE SAKRAMENTA POKORE I POMIRENJA

U svojoj ispovjedničkoj praksi pretkoncilski se svećenik susretao s raznim vrstama pokornika kojima je uistinu nastojao svojom četverostrukom ulogom (dobroga oca, liječnika, učitelja i sudca) pomoći ne samo da se ispovjede, nego da se obrate i zatim ustraju u kršćanskom životu. One koji su slabi u vjeri ispovjednik je strpljivo i ljubazno poučavao te ohrabrivao. Dragutin Kniewald navodi da među hrvatskim katolicima nema pristaša otvorenoga krivovjerja, niti dogmatskoga modernizma, ali zato unutar hrvatske inteligencije ima dosta onih koji su indiferentni prema vjeri i Crkvi. On nadalje upozorava ispovjednike da u Hrvatskoj ima onih koji svjesno ili nesvjesno pristaju uz moralni, juridički ili socijalni modernizam u kontekstu enciklike *Ubi arcano Dei* Pia XI. od 23. prosinca 1922. godine, te kako će ovi rijetko to ispovijedati. Autor smatra da je razlog tomu nedovoljna filozofska i teološka obrazovanost hrvatske inteligencije. Nadalje Kniewald preporučuje ispovjednicima da s takvim pokornicima postupaju kao sa slabima u vjeri.⁹⁵

Katehetsko poučavanje pretkoncilskoga svećenika bilo je uvijek prožeto očinskom ljubavlju prema pokorniku da spasenje pokornikah promiče, da ih poboljšava i u krjeposti sve više tvrdi i čini napredovati.⁹⁶ Njime je on dopirao do dubine srca svojih vjernika, što nije uvijek moguće homilijama. Nikoga nije otpuštao bez spasonosne opomene, čije je nadahnuće pronalazio u Svetom pismu i molitvi. Od dušobrižnika se očekivalo da ulaže veliki trud oko poučavanja i duhovnoga vođenja unutar ispovijedi,⁹⁷ kako bi mogao što bolje procijeniti u kakvom se duševnom raspoloženju pokornik nalazi. Da bi svećenik to mogao, njemu je samomu potrebna sabrana budnost⁹⁸ koja ide za tim da pokornik u času kad odlazi iz ispovjedaonice osjeća ne samo olakšanje, nego i sigurnost u svojoj savjesti da će uz Božju pomoć još sustavnije i vjernije raditi na svojoj duhovnosti. Sredstvo kojim se pretkoncilski dušobrižnik u ispovjednom duhovnom vodstvu služio kratka je kateheza kojom pokornika nastoji senzibilizirati za podnošenje dragovoljne žrtve i to one koju mu

⁹⁵ D. KNI EWALD, *Pastirsko bogoslovlje*, sv. II., *Ispovjednik*, str. 94.

⁹⁶ J. ANDRIĆ, *Bogoslovlje pastirsko*, str. 240.

⁹⁷ Ivan Škrebli n posebno jasno naglašava kako ispovjedaonica od svećenika kao duhovnoga vođe iziskuje »natprosječne napore« kojima on mora pratiti duhovni razvitak i rast pokornika, te mu pomagati. Usp. I. ŠKREBLIN, *Dušobrižnikova orijentacija*, LII.

⁹⁸ *Isto*, XLVI.

nameće život sa svojim okolnostima i uvjetovanostima. Time se dušobrižnik našao pred novim pastoralnim imperativom da se odmakne od svoje dosadašnje prakse, prema kojoj se u ispovjedničkoj službi nerijetko pretvarao u kazuističkoga činovnika koji je za svaku vrstu prekršaja imao unaprijed ustanovljenu ljestvicu primjerenih zadovoljština. Od njega Škreblin zahtijeva individualizaciju osobe pokornika i njegove situacije, koji će zadovoljštinu usmjeravati na svojstva i okolnosti pokornikova života.⁹⁹ Katehetsko poučavanje koje se odvija izvan ispovjedaonice za njega je rjeđe upravo radi njegove distanciranosti od vjernika, a osobito od vjernica.

4.5. KATEHEZA – NEODVOJIVI DIO PRIJEŽENIDBENOGA PASTORALA

Pretkoncilski dušobrižnik, kao službenik sakramenta ženidbe, ima veoma bitnu ulogu¹⁰⁰ ne samo kod sklapanja, nego i u priježenidbenom pastoralu poučavajući zaručnike o svetosti sakramenta, o međusobnim supružničkim dužnostima, te dužnostima prema djeci.¹⁰¹ Dušobrižnik nije poučavao samo zaručnike o valjanosti i svetosti ženidbe, nego i cijelu župnu zajednicu, počinjući već djeci u školi govoriti o tomu, prilagođavajući svoju pouku adresatima te okolnostima mjesta i vremena.

Prilikom zaručničkoga ispita poučavao je zaručnike u istinama vjere, glavnim molitvama, Božjim i crkvenim zapovijedima, sakramentima, te kako krstiti u nuždi.¹⁰² U tom poučavanju dušobrižnik se trudio biti taktičan, pozivajući zaručnike na prijateljski razgovor¹⁰³ u kojemu ih je osim katekizamskih istina vjere poučavao o bračnom životu, te odgoju djece u vjeri.¹⁰⁴

5. Individualno dušobrižnikovo vodstvo kao specifičan oblik katehiziranja

Budući da je u cjelokupnoj pastoralnoj, ali i moralnoj teologiji u pretkoncilskom razdoblju vladao individualizam spasenja, nije se moglo govoriti o dušobrižništvu župe kao zajednice koja bi bila subjekt pastoralno-katehetskoga procesa. Zbog toga je svećenik pod pojmom *dušobrižničko upravljanje župom* podrazumijevao svoje

⁹⁹ Usp. *isto*, XLVIII.

¹⁰⁰ *Naloga dušnega pastirja je torej, skrbeti za to, da se bodo zakoni skleпали veljavno in vredno. Zato pa mora ne le sam cerkveno in državno zakonsko pravo dobro znati, ampak mora tudi ljudstvo poučevati o zakramentu sv. zakona. Zlasti mora učiti ženine in neveste in jih pripravljati na zakrament sv. zakona. Poskrbeti mora, da se bodo zakoni pravilno oklicevali; da se bodo poroke veljavno vršile; in ko bi se kedaj pokazalo, da se je kak zakon neveljavno sklenil, je dolžnost dušnega pastirja, ukreniti, kar je potrebno, da se bo zakon poveljavil.* F. UŠENIČNIK, *Pastoralno bogoslovje*, drugi zvezek, str. 605.

¹⁰¹ Usp. D. KNIEWALD, *Pastirsko bogoslovje*, sv. II., *Svećenička služba*, str. 111.; PRVA SINODA NADBI-SKUPIJE ZAGREBAČKE, str. 241.

¹⁰² Usp. F. UŠENIČNIK, *Pastoralno bogoslovje*, drugi zvezek, str. 612.

¹⁰³ Usp. J. ANDRIĆ, *Bogoslovje pastirsko*, str. 275.

¹⁰⁴ Usp. F. UŠENIČNIK, *Pastoralno bogoslovje*, drugi zvezek, str. 614.

pastoralno-katehetsko djelovanje i zalaganje oko pojedinih župljana, ili skupina župljana. Takvo individualno vodstvo pretežito se odvijalo u obliku katehetskoga podučavanja, a često se nazivalo i *skromna obuka*.

Pretkoncilski dušobrižnik kao učitelj nije mogao sve pastoralne zahtjeve rješavati propovijedanjem i klasičnom katehezom. Stoga on u svojoj pastirskoj revnosti koristi skromnu obuku koja predstavlja individualni pastoral pretkoncilskoga razdoblja. Pretkoncilska teologija prezbiterata svećenika opisuje kao stražara na Sionu¹⁰⁵ koji uvijek pripravan bdije kako bi svakom pojedinom vjerniku služio u njegovoj duhovnoj potrebi. Najprikladnije je mjesto za skromnu obuku ispovjedaonica ili župni ured, a u posebnim slučajevima i obiteljske kuće vjernika. Pouka mu uvijek mora biti blaga, ljubazna i očinska. Poučavajući odrasle duhovni pastir nastojao je zadobiti njihovo povjerenje i prijateljski ih osvjedočiti kako bi uvidjeli potrebu pouke koja im nedostaje. Skromna obuka u vidu individualne pouke predstavlja iznimno bitni vid pretkoncilskoga župnog individualnog pastorala, te dušobrižnikova katehetskog angažmana upravo zato što zahvaća sve skupine vjernika i pojedince u njima s već dobro poznatom svrhom spasenja svih.¹⁰⁶

5.1. KATEHETSKO POUČAVANJE OBITELJI

Obitelj je za pretkoncilskoga dušobrižnika predstavljala *temeljnu stanicu novoga života u župi*,¹⁰⁷ a kršćanskom obitelji on je smatrao one obitelji gdje su roditelji praktični vjernici, koji nastoje u vjeri odgajati svoju djecu, svjestan da i kod takvih obitelji dolazi do teškoća. Roditelje je smatrao od Boga postavljenim čuvarima dobrih običaja, te svojim izvršnim pomagačima u pastirskoj službi po kojima je on posvuda u župi nazočan.¹⁰⁸ Jedna od njegovih primarnih zadaća, s obzirom na pastoral obitelji, bila je uzdržati i pomagati kršćansko shvaćanje obitelji te obiteljskih dužnosti, a zatim i kušati spriječiti ili barem zaustaviti njezino raspadanje.¹⁰⁹ Da bi bio uspješan u svojim pastoralnim nastojanjima, on je koristio staleške pouke, katehetske propovijedi, susrete prilikom blagoslova obitelji, pučke misije, kateheze za odrasle, ne bi li im progovorio o svetosti braka te svrsi i dobrima ženidbe, a tako i o važnosti kršćanskoga obiteljskog odgoja, opominjući pritom nemarne roditelje koji zapostavljaju svoju djecu.¹¹⁰ *Pošto se ženidba sklopila, treba da dušobrižnik*

¹⁰⁵ Usp. M. ŠTIGLIĆ, *Katoličko pastirsko bogoslovje*, sv. II., str. 216.

¹⁰⁶ Usp. I. SCHÜCH, A. POLZ, *Pastirsko bogoslovje*, str. 722.

¹⁰⁷ D. KNIEWALD, *Pastirsko bogoslovje*, svezak I., *Dušobrižnik*, Zagreb, 1943., str. 129.

¹⁰⁸ Usp. I. SCHÜCH, A. POLZ, *Pastirsko bogoslovje*, str. 693.

¹⁰⁹ Usp. D. KNIEWALD, *Pastirsko bogoslovje*, sv. I., *Dušobrižnik*, str. 130.

¹¹⁰ *Ima župnik u srcih takovih nemarnih roditeljah probuditi čućenja groze i straha činječih pozornimi na one kletve koje će jednoć se nad njihovom glavom kao strašni oblaci sakupiti. Dobar pastir u slučajevih izkušanih pozorne čini roditelje takove na vlastita izkustva, al' da u tom hasnovito podučavati uzmgone neka se on iz pedagogije pouči.* J. ANDRIĆ, *Bogoslovje pastirsko*, str. 312.

*svojom pastirskom skrbi, poučavanjem i stegom nastoji postići, kako bi zaista kršćanski kućni i obiteljski život cvao, ako se pak što u kućnim i obiteljskim svezama poremeti, treba opet uvesti sklad i red.*¹¹¹

Može se ustvrditi da je pretkoncilski dušobrižnik uistinu nastojao sve članove obitelji poučavati u vjeri, upućivati u pobožnosti, te utvrđivati u kršćanskoj stezi živim i aktivnim sudjelovanjem u liturgijskim činima, osobito euharistiji, te poticati obitelji na vršenje *kućnih pobožnosti* kao što su zajedničke jutarnje i večernje molitve, molitve prije i poslije jela, pozdravljenje Gospodnje, krunica i duhovno štivo.¹¹² U pastoralnom praćenju obitelji dušobrižnik se ravnao prema uputama enciklike Lava XIII. *Arcanum divinae Sapientiae* iz 1880., te prema enciklikama Pija XI. *Casti connubii* i *Ubi arcano Dei*.

5.2. KATEHIZIRANJE DJECE I MLADEŽI

Dušobrižnikov utjecaj na djecu počinje veoma rano, preko roditelja, braće i sestara te kumova. U gradskim sredinama pretkoncilski je dušobrižnik održavao vezu s roditeljima te s upravom dječjih vrtića, ponekad je i sam posjećivao vrtiće na području svoje župe, govoreći djeci o Isusu, prijatelju malenih.¹¹³ Na selu, gdje ne postoje dječji vrtići, svećenik ide za tim da djeci koja još ne idu u školu stvori *prikladnu atmosferu na mjestima, gdje se kreću, atmosferu iskrenog i djetinjeg kršćanstva.*¹¹⁴

Tamo gdje je svećenik bio vjeroučitelj, a osobito samostalni kateheta u pučkoj školi, svu svoju pastirsku pažnju posvećivao je djeci i trudio se upoznati ih ne tek po imenu, nego na način da ih razumije, da poznaje njihovu okolinu, obitelj i životne prilike.¹¹⁵ Kao jednu od svojih neizostavnih zadaća svećenik je imao upoznati djecu s euharistijom, te ih pripremiti na prvu ispovijed i pričest. Neosporno je naravno pravo prema kojemu su roditelji prvi odgojitelji svoje djece, dok dušobrižnik odgaja tek posredno, na način da poučava roditelje kako će izvršavati svoje kršćanske dužnosti odgoja i vjerskoga odgoja. Svećenik ili laik kateheta brinu, uz roditelje, za vjersku formaciju i odgoj djeteta, ali kada djeca završavaju osnovnu (pučku) školu te izrastaju u mladiće i djevojke, tada se pretkoncilski svećenik mora moći nositi s izazovima dušobrižništva mladeži na koje ne smije ostati bez odgovora. Primjećivao je kako se mladići često distanciraju od njega, ali ga to nije obeshrabilo da

¹¹¹ I. SCHÜCH, A. POLZ, *Pastirsko bogoslovje*, str. 704.

¹¹² Usp. isto, str. 706.

¹¹³ Usp. D. KNI EWALD, *Pastirsko bogoslovje*, sv. I., *Dušobrižnik*, str. 101.

¹¹⁴ Isto.

¹¹⁵ *Mnogo će koristiti, bude li vjeroučitelj u vezi s roditeljima djece. Svako je dijete posljedak mnogih čimbenika, od kojih je obično najjači upravo roditeljska kuća. Ne poznaje li dakle svećenik kućnih prilika, ne će moći potpuno razumjeti ni dječje duše, a bit će koji put prema pojedinom djetetu i nepravedan.* Isto, str. 103.

i dalje rado s njima komunicira.¹¹⁶ Njegova pastirsko-katehetska skrb za mladež najčešće se sastojala u poticanju u učlanjivanje u Društvo katoličkih mladića, te Društvo katoličkih djevojaka i u Marijinu kongregaciju.¹¹⁷ Poglavitna skrb mu je bila očuvati mladež krjeposnom i dobrom, a svoje je pristupe korigirao uz tadašnje dosege psihologije i pedagogije, računajući s mladenačkom buntovnom naravi, otporom prema autoritetu, oslabljenim interesom za prakticiranje vjere,¹¹⁸ te unatoč tomu iznalaziti odgovarajuće modele rada s njima.¹¹⁹ Poučavao ih je o moralnom dobru i zlu, primjerima Božje pravde i ljubavi, govoreći im toplo, jasno i na život primjenjivo, pružajući im osobni dobar primjer. Na posebne poteškoće nailazili su dušobrižnici sa srednjoškolskom i akademskom mladeži do koje su rijetko mogli doprijeti, osim u vrijeme ljetnih praznika.¹²⁰ Ušeničnik dušobrižnicima preporučuje da posjećuju srednjoškolce i studente po obiteljima, te koriste svaku prigodu približiti im se, te im progovoriti o vjeri, budući da, ukoliko i postoji školska katehetska pouka unutar njihova obrazovanja, uglavnom je bazirana na apologetskom poučavanju bez stvaranja osobnih kontakata. Svećenike već tada Ušeničnik potiče da ukoliko u župama ima studenata i studentica, neka ih rado okupljaju te ih postavljaju za koordinate u radu s mladima, osobito unutar katoličkih društava.¹²¹

Zaključak

Članak pretresa iznimno opsežan katehetski angažman pretkoncilskoga svećenika, kojemu je primarni cilj bio poučavanje djece i odraslih u istinama vjere i morala. Svećenik je bio nezamjenjiv u katehetskom procesu jer je svojim zalaganjem, spremnošću te obrazovanošću neoskolastičke formulacije vjerskih istina relativno uspješno pretakao u naslovnicima razumljive i lako shvatljive katehetske cjeline. Unatoč metodičkim, didaktičkim i katehetsko-pastoralnim nastojanjima katehizi-

¹¹⁶ Usp. D. KNIEWALD, *Pastirsko bogoslovje*, sv. I., *Dušobrižnik*, str. 107.

¹¹⁷ *Dušobrižnici koji djeluju među seljaštvom, neka osnivaju mladenačka društva. Za mladež se nije žestok boj. Mladež treba očuvati od nečudoređa.* I. SCHÜCH, A. POLZ, *Pastirsko bogoslovje*, str. 719.

¹¹⁸ *Svećenik treba da razumije ove krize, da se uživi u život i shvaćanje, da shvaća ne samo obične đačke vragolije, nego i buntovnost učenika, koji se bune protiv autoriteta, i ponos, lakoumnost i taštinu djevojačku.* D. KNIEWALD, *Pastirsko bogoslovje*, sv. I., *Dušobrižnik*, str. 104.

¹¹⁹ *Dušni pastir, voditelj izobraževavnega društva, mora umeti te težave, dvome, ki se z njimi boré mladi ljudje. Daj jim priliko, da bodo zaupno povedali, kar jim teži srce, kar jim bega duha.* F. UŠENIČNIK, *Pastoralno bogoslovje*, drugi zvezek, str. 760.

¹²⁰ *Sigurno je, da je glavni razlog tomu otrovana atmosfera, u kojoj se naša mladež kreće. Mnogi su učenici i učenice srednjih i visokih škola za čitavo vrijeme svoga školovanja iztrgnuti iz svoje porodice, a većina današnjih porodica nije također više sasvim kršćanska. Kršćanski roditelji prečesto ne razumiju svoje školovane djece, koju svjetska buka i kultura slikokaza i jazza otimlje roditeljima i njihovu utjecaju. Zamamne sile svjetskog uživanja, a bez sumnje i neka nadrinauka, uzele su sebi zadaću, da otmu mlada srca Kristu.* D. KNIEWALD, *Pastirsko bogoslovje*, sv. I., *Dušobrižnik*, str. 101.

¹²¹ Usp. F. UŠENIČNIK, *Pastoralno bogoslovje*, drugi zvezek, str. 702.; F. UŠENIČNIK, *Pastoralno bogoslovje*, druga popravljena izdaja, Ljubljana, Založila Jugoslovanska knjigarna, 1932., str. 475.-476.

ranje je i dalje bivalo opterećeno neoskolastičkom katehetskom shemom, a polako se probijala psihološka metodička shema (zagrebačka metoda) sa svojim formalnim stupnjevima zahvaljujući Ferdi Heffleru. U Hefflerovo i Kniewaldovo vrijeme, a pod utjecajem Hrvatskoga katehetskog pokreta, i laici su sve više predavali vjeronauk u školama, osobito u gradovima.

Kao kateheta pretkoncilski svećenik bio je svjestan da o kvalitetnoj, sustavnoj te metodički dobro organiziranoj katehizaciji ovisi odgoj u vjeri budućih naraštaja. Usprkos tomu katehizacija je bila opterećena neoskolastičkom shemom s apsolutiziranim katekizmima i moralnim usavršavanjem kao svrhom katehiziranja. U tom kontekstu Jerolim Andrić nam ostaje jedini koji se daleko uspio izdići iznad svojega vremena kada je u Bibliji, liturgiji i tradiciji Crkve nastojao pronaći izvoriste katehizaciji, neprestano se obazirući na konkretno iskustvo slušatelja. Od svećenika-katehete zahtijevala se visoka obrazovanost na teološko-katehetskom, pedagoško-didaktičkom i psihološkom području. Na kraju se može reći da je pretkoncilski svećenik uistinu bio veoma angažiran na katehetsko-evangelizacijskom planu, možda u nekim segmentima i više od današnjega poslijesaborskog svećenika, ali je istovremeno bio permanentno u krizi koje nije bio svjestan. Njegova kriza se, smatram, sastojala u tomu što je s jedne strane itekako želio pastoralno-katehetski djelovati na sve segmente župne zajednice kojoj je bio poslan, produbljujući pritom svoj duhovni profil, ali uza sve to on ipak nije bio u stanju otkrivati potrebe zajednice i ulogu Duha Svetoga u njoj. To mu je onemogućivala pretkoncilaska teologija prezbiterata koja je bila individualistička, prema kojoj se svećeništvo ostvaruje na razini individualnoga odnosa između pojedinoga svećenika i Boga, te se stječe dojam da za definiciju toga odnosa i za izražavanje njegove habitualne naravi nije nužno potrebna zajednica vjernika. Radi toga je i dalje nastavljen taj bolan raskorak između klera i pasivno doživljenoga laikata, koji do kraja ni danas nije prevladan.

**CATECHETIC WORK OF CROATIAN PRIESTS
ACCORDING TO TEXTBOOKS ON PASTORAL THEOLOGY
FROM 1950 TO THE SECOND VATICAN COUNCIL**

Danijel Crnić*

Summary

Pastoral textbooks used by pre-Vatican II priests show, beyond any doubt, that, in their pastoral work, priests had a great appreciation for catechetical teaching. In accordance with the pre-Council theological individualism of salvation, a priest defines catechetical teaching as a clever way of giving students the opportunity to adopt, through their catechist, what is necessary for their salvation. Teaching in faith was imprinted in the habitus of a pre-Council priest as his principal task, which he sees as a lasting continuation of Jesus' ministry of teaching in the Church, in the form of his mediating role of the 'alter Christus'. Jesus Christ was the foremost subject of catechetical teaching for children and adults, the complete content of the Revelation as it had been published in the Holy Scripture and the tradition, and believed according to the doctrine of the Church. Orthodoxy was to be preserved in the process by all means. Priest-catechist was aware of the fact that the future generation of the faithful and the fruitful receiving of the sacraments depended on the quality, systematic and methodological catechetisation. Education was not the only purpose of catechization, but also the promptness of the catechized to do good. This is exactly why priests felt they were not only catechists but also educators in faith. In order to achieve this, priests endeavored to improve their pedagogical, didactical and methodological skills, having in mind the individual experience of the learners. They had to know the particulars of the local language, as well as the language used by children, introducing them gradually into religious terminology. As far as methodology is concerned, priests used both achromatic and heuristic methodology and often combined the two, to interpret the truths of the faith preaching with the biblical underlying concept, formulating the content into teaching units which ended with the catechist getting feedback from the catechized. Catechists proved to be irreplaceable in the process of teaching catechism, trying to refresh mostly arid, tedious units of Neo-Scholastic religious catechisms. In their choice of material catechists followed the approved Neo-Scholastic, later Deharbe's catechisms, which based the lesson plans on biblical stories to make the catechetical morals interesting to

* Mr. sc. Danijel Crnić, Catholic Faculty of Theology, University of Zagreb, Vlaška 38, 10001 Zagreb, Croatia, crnicd@theo.kbf.hr

children, because the stories gave concrete form to the abstract, dogmatic-moral catechist formulations. The curriculum of school catechism was complementary to parish catechesis; both components of religious teaching used the same tools – catechism. Priest-catechist would lecture both children and adults on the book of rites (liturgy), instructing them in liturgical year and rites, emphasizing the sacramental catechesis which was still strongly influenced by Neo-Scholastic intellectualism. A pre-Council priest developed Eucharistic catechesis and premarital catechesis for the couples engaged to be married, whereas the very sacrament of reconciliation was kept within the frame of the confessor's advices to penitents. Individual spiritual guidance also contained some strong catechetical features within the individual guidance of families, children and young adults of various social classes. The intention was to combine catechization with preaching, with Sunday and holiday evangelical pericopes. Using this, at the time complementary catechization, priests strived to integrate them into parish communities.

Key words: *Croatian pastoral textbooks, pre-Council priest-catechist, Deharbe's neo-scholastic catechisms, pastoral theology.*